

Таким чином, взаємопов'язаний комплекс експертних досліджень, слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у сукупності з теоретичними узагальненнями судово-слідчої практики досліджуваної групи вбивств дозволяє моделювати, а згодом і встановити особу потерпілого, визначити основні шляхи розслідування і висунути пошукові версії щодо вбивці.

Список літератури: 1. Шиканов В.И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств: Учеб. пособие. Иркутск, 1979. 2. Журавель В.А. Допрос потерпевшего при виктимном поведении // Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1983. Вып. №26. 3. Николайчук И.А. Криминалистическая характеристика изнасилований и первоначальный этап их расследования в ситуациях, когда преступник неизвестен: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 1988. 4. Афанасьев С.А. Криминалистическая характеристика и типовая программа расследования сексуально-садистских убийств: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. С-Пб., 1992. 5. Антонян Ю.М. Психология убийства. М., 1997. 6. Додолев Е.Ю. Преступление. Русский вариант. М., 1993. 7. Антонян Ю.М., Верещагин В.А., Потапов С.А., Шостакович Б.В. Серийные сексуальные убийства / Под ред. Антоняна Ю.М. М., 1997. 8. Волько Н.П. Почему так долго искали Чикатило... М., 1996. 9. Белых В. Маньяк выходит на охоту // Труд. 1991. 10. Рыбальская В.А. Виктимологические исследования в системе криминологической разработки проблем профилактики преступлений несовершеннолетних // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1980. Вып. 33. 11. Аленин Ю.П. Теоретические и практические основы раскрытия и расследования очагов преступления: Дисс. ... докт. юрид. наук: 12. 00.09. Одесса, 1996. 12. Дубягин Ю.П. Как не пропасть без вести. СПб., 1996. 13. Вандышев В.В. Связь «жертва – преступник» и ее использование в раскрытии и расследовании умышленных тяжких телесных повреждений. Ленинград, 1987. 14. Видонов Л.Г. Криминалистические характеристики убийств и системы типовых версий о лицах, совершивших убийство без очевидцев: Метод. рекомендации систем типовых версий. Горький, 1978. 15. Селиванов Н.А., Соя-Серко Л.А. Убийство : как его раскрыть // НИИ пробл. укрепления законности и правопорядка. Новый юрид. ин.-т. М., 1994. 16. Зеленковский С.П. О вероятностно-статистическом моделировании признаков лица, совершившего убийство // Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1982. Вып. №25.

Надійшла до редколегії 15.11.06

А. В. Войциховський

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІІ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У всі часи підробка грошей відносилася національним кримінальним законодавством до тяжких злочинів, що посягає на монопольне право держави у випуску грошових знаків. Суворе покарання за фальшивомонетництво не могло призупинити лавину підробок, що потрапляли до світового грошового обігу. Широке використання новітніх наукових досягнень у виготовленні фальшивих грошей призвело до їхнього катастрофічного зростання, що негативно впливає на економіку будь-якої держави і є причиною багатьох соціально-політичних проблем.

Завдяки своєму розвитку, фальшивомонетництво вийшло за межі традиційних внутрішньодержавних проблем і набуває дедалі більшого міжнародного значення, що викликає стурбованість сві-

тової спільноти. Фальшивомонетництво стало важливою галуззю бізнесу організованої міжнародної злочинності, засобом підриву однією державою економіки іншої, а також одним із методів діяльності різних екстремістських груп. Цей вид злочинної діяльності завдає непоправної шкоди співробітництву держав в умовах мирного співіснування і спонукає до вироблення спільних ефективних заходів з його протидії. Прийнята в 1929 р. Міжнародна конвенція по боротьбі з підрубкою грошових знаків була покликана намітити шляхи щодо прийняття заходів у сфері боротьби з підрубкою грошей, уніфікації національних законодавств, а також координації зусиль національних правоохоронних органів по боротьбі з цим злочином. Вироблені конвенцією універсальні правила значно вплинули на розвиток співробітництва між державами у боротьбі з фальшивомонетництвом як злочином, який реально загрожує економічній безпеці держав. Правоохоронні органи повинні максимально використовувати можливості такого співробітництва держав, а також переймати міжнародний досвід у справі вдосконалення їхньої діяльності у боротьбі з фальшивомонетництвом.

Для вироблення ефективних заходів з протидії фальшивомонетництву, особливо як транснаціональному злочину, необхідні наукові дослідження. У вітчизняній міжнародно-правовій доктрині таких досліджень не спостерігаємо. Тому завданням цієї статті є аналіз деяких аспектів міжнародного співробітництва держав у боротьбі з фальшивомонетництвом і вироблення рекомендацій щодо вдосконалення існуючого міжнародного механізму з його протидії.

Протистояти фальшивомонетництву можливо лише за умови, що заходи в цій сфері вживаються не лише на міжнародному, але й на національному рівнях. Наприклад, шляхом удосконалення державами якості своєї грошової одиниці і підвищення рівня її захисту. Фахівці єдині в думці, що домогтися деяких успіхів у справі протидії фальшивомонетництву можливо за рахунок усякого роду хитрувань, тобто випускати такі гроші, які дуже важко підробити [1, с. 192].

Кожна держава захищала і захищає свої грошові знаки по-своєму. У XVIII ст. Австрія, наприклад, друкувала гульдени двофарбовим друком з рельєфним тисненням. У 1799 р. американець Джекоб Перкінс запатентував метод, відповідно до якого на грошах зображувалися складні художні композиції, портрети, які було набагато складніше підробити. Але найоригінальніший спосіб запропонував австрійський банкір Франц фон Зальцман: він радив малювати на купюрах оголених дам. На його думку, присутність на грошах оголеної натури у припустимих межах змусить людину уважніше роздивлятися гроші і підробка вже не прослиз-

не повз уваги. З легкої руки Зальцмана австрійські купюри прикрасилися напівроздзягненими богинями і наядами [2].

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), виходячи із власного досвіду у сфері боротьби з фальшивомонетництвом, рекомендує емсійним установам виготовляти паперові гроші і цінні папери методом глибокому друку, що менше піддається підробці; друкувати їх на папері високої якості; наносити на папір добре видимі водяні знаки; використовувати барвники, котрі мають високий опір до фізичних впливів (світла, тертя, впливу гарячої чи холодної води) і до хімічних реактивів [3, с. 126–127]; намагатися максимально ускладнювати малюнок і райдужну кольорову сітку. Значну увагу необхідно приділяти цифрам, що позначають серію. Для цього, у кожному монетному дворі є спеціальна машина, яка друкує такі цифри [1, с. 192]. Інтерпол також рекомендує вчасно вилучати всі зношені грошові знаки, які цілком чи частково втратили свої відмінні риси, в пачці старих банкнотів легко можуть залишитися невпізнані фальшивки [3, с. 126–127].

Що стосується підробки металевих монет, то Німеччина рекомендує штампувати по гурті (бічна поверхня монети) текст, який важко підробити в кустарних умовах. Фінляндія пропонує включити в хімічний склад монет рідкісні метали, відсутність яких може бути легко виявлено спектральним аналізом. Бельгійські експерти рекомендують чеканити монети з металів, які мають електричний опір, що повинно полегшити виявлення підроблених монет [1, с. 238].

У більшості держав банкноти мають різні розміри і кольори в залежності від їхньої номінальної вартості і тому не піддаються так званій частковій підробці. Долари США, як відомо, мають один розмір, саме тому були випадки, коли банкноту в один долар підробляли в 100-доларову банкноту [1, с. 192].

Вважається, що долар США є грошовою одиницею, яку важко підробити. Однак існує безліч випадків, коли фальшиві долари США дотепер знаходяться у світовому обігу, тому що їх неможливо відрізнити від справжніх.

У плані захищеності від підробок добре зарекомендували себе паперові гроші України. Фальшивомонетникам, за увесь час існування національних грошей України – гривні, так жодного разу і не вдалося цілком підробити банкноту [4, с. 23].

Починаючи з 1994 р., паперові гроші України друкуються на спеціальному білому папері, виготовленому з волокон бавовни, льону або коноплі, на відміну від звичайної, виготовленої із деревини. Папір банкноти тонкий, «дзвінкий», стійкий до впливу вологи, зносостійкий і має водяні знаки. При виготовленні банкнот використовується спосіб глибокого, високого і плоского друку.

Фарби, за допомогою яких створені зображення на паперових гривнях, мають спеціальний склад, що зберігається в таємниці для надійного захисту. Цим фарбам властива стійкість до термічного і хімічного впливу.

Національний банк України і відповідні органи постійно працюють над удосконаленням захисних властивостей гривні [4, с. 25].

Кожна держава по-своєму намагається запобігти підробці своєї грошової одиниці. У Канаді, наприклад, друкують гроші на спеціально сконструйованих машинах, які забезпечують багатобарвне зображення. В Іспанії при монетному дворі діє невелика паперова фабрика, що виготовляє за секретною технологією лише папір для банкнот, чеків і інших грошових документів. Тут також діє невелика хімічна фабрика, яка виготовляє фарбу для банкнот, що володіє винятковою стійкістю і не вицвітає. У папір, з якого виготовляються банкноти Англійського банку (фунти стерлінгів), впресовуються найтонші металеві нитки. Вони додають грошам велику міцність і тим самим затрудняють підробку. Тайвань випускає спеціальний папір для банкнот із листків ананасу. Цей папір відрізняється неповторною м'якістю і шовковистістю [1, с. 216–218].

Крім сучасних розробок у сфері захисту банкнот від підробок, експерти Інтерполу домоглися на конференції з проблем боротьби з фальшивомонетництвом у 1993 р. (м. Оттава) від виробників копійовальної техніки здійснити ряд заходів, спрямованих проти збільшення кількості підроблених грошей. Першим відреагувала фірма «Сапон», яка розробила оригінальну систему спостереження. На кожному аркуші кольорової копії проставляється невидимий ідентифікаційний номер. У випадку появи фальшивої купюри комп'ютер ідентифікує номер кольорового принтера і вже за допомогою сервісної реєстрації встановлюється його місце перебування.

З 1993 р. почали виготовляти захищені копіювальні апарати. Паралельно з цим була розроблена система розпізнавання банкнот. У деякі види кольорових копіювальних пристроїв були встановлені розпізнавальні ознаки близько 20-ти валют різних держав світу. Якщо здійснюється спроба копіювання даної валюти на пристрої, спорядженому цією системою, виходить чорна копія [5, с. 15–16].

Необхідно визнати, що найбільш ефективним засобом протидії фальшивомонетництву всередині держави є інформування населення. Ця проблема не така вже проста, як здається на перший погляд. У багатьох державах влада обмежується лише тим, що сповіщає про появу фальшивих грошей всіх, хто пов'язаний з одержанням готівкових грошей.

На міжнародних конференціях, які скликаються Інтерполом, інколи обговорюються питання оповіщення населення про фальшиві гроші. Як приклад, наведемо досвід США. Дійсно, там досить відкрито висвітлюється ця проблема в засобах друку, публі-

куються повідомлення про появу нових фальшивих грошей, про затримання чергової злочинної групи. Секретна служба США виготовила спеціальну брошуру, в якій розповідається про типові неточності у фальшивих банкнотах, на які варто звертати увагу; як потрібно діяти у випадку, якщо виявлений розповсюджувач фальшивих грошей тощо. У школах, на телебаченні читають спеціальні лекції [1, с. 223–224].

З метою ознайомлення населення з елементами захисту грошей, у світі було видано понад два десятки альбомів, в яких детально описуються понад 100 тисяч водяних знаків, у тому числі грошових [1, с. 237].

На жаль, в Україні проблемі оповіщення населення не приділяється належної уваги, адже лише з допомогою населення можна виявляти фальшиві гроші і фальшивомонетників. Варто було запозичити досвід США щодо цього. Корисним для України в цьому плані буде й досвід Росії. У Центробанку Росії створений відділ методології експертизи грошових знаків, який займається збиранням інформації про появу фальшивих грошових знаків, її поповненням і кваліфікацією. Відділ працює в тісному контакті з комерційними банками, приймаючи від них на експертизу сумнівні гроші і надаючи інформацію про характер нових підробок. Важливо те, що він займається підготовкою і виготовленням спеціальної літератури, плакатів, оперативних інформаційних листівок, з тим, щоб відрізнити справжню банкноту від фальшивої, звернути увагу фахівців і населення на появу тих чи інших підроблених грошових знаків [1, с. 226–227].

Міжнародний і національний досвід свідчить, що значно зменшити надходження фальшивих грошей в обіг можливо за допомогою спеціального устаткування, призначеного для встановлення справжності валюти. Це дало б змогу не лише попереджати можливі збитки, а й оперативно затримувати збувальників фальшивих грошових знаків [6]. Про ефективність такого способу свідчить той факт, що, в 1997 р. 70% підроблених грошей були виявлені в банківських установах, куди надійшли з торгівельної мережі, а у 1999 р. використання такого устаткування в торгових установах Київської області дозволило майже вдвічі зменшити кількість фактів виявлення фальшивих грошей [7, с. 6].

Одним із заходів протидії фальшивомонетництву є ретельний відбір співробітників монетних дворів. Не виключено, що саме вони, завдяки своїм навичкам і знанням про елементи захисту грошей від підробок, можуть підробляти гроші або допомогти в цьому іншим. Ще в давні часи влада ставилася до цієї категорії людей дуже ретельно. Монетні майстри повинні були мати рекомендації і були родом з повноцінних родин, навчалися в спеціальних імперських майстернях [8, с. 58–59]. У випадку їх причетності до фальши-

вомонетництва, вони піддавалися найбільш суворому покаранню, їм заливали горло розплавленим металом тощо [9, с. 127].

У сучасних умовах надзвичайно рідкісні приклади високого рівня міжнародного співробітництва розвідувальних органів різних держав у боротьбі зі злочинністю. Міжнародна недовіра і небажання ділитися інформацією, безсумнівно, підриває ефективність таких міжнародних зусиль [10, с. 87]. Для підвищення ефективності міжнародного співробітництва у боротьбі з фальшивомонетництвом, особливо як злочином транснаціонального характеру, варто звернути увагу на збирання і аналіз розвідданих, обмін інформацією і оцінку загрози. Своєчасне попередження про планування фальшивомонетниками операцій, про їхній особовий склад, тактику та інше, є основою превентивної стратегії, яка дасть можливість в одних випадках запобігати випадкам фальшивомонетництва, а в інших – віддавати до суду фальшивомонетників. У зв'язку з цим доцільно створити об'єднані банки інформації розвідувальних служб різних держав як на регіональному (наприклад, у рамках СНД), так і на універсальному рівнях.

У всіх державах-учасницях СНД існує зацікавленість у якнайшвидшій підготовці і початку реалізації спільного з Організацією Об'єднаних Націй проекту «Банк даних для держав СНД». Мета цього проекту, спрямована на накопичення і узагальнення інформації про транснаціональні злочинні угруповання, тенденції їхнього розвитку і створення відповідного міжнародного банку даних, повною мірою відповідає концепції і завданням боротьби з організованою злочинністю в державах-учасницях СНД [11, с. 354].

Незважаючи на прийняті національними правоохоронними органами заходи для активізації міжнародного співробітництва у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів, багато співробітників правоохоронних органів погано орієнтуються як у теоретичних, так і суто практичних питаннях боротьби з транснаціональною злочинністю. Певні труднощі співробітники мають при оформленні міжнародних оперативних запитів і слідчих доручень. У зв'язку з цим частина доручень повертається без виконання. Оперативні працівники здебільшого не знайомі з основами міжнародного публічного права, не інформовані про особливості правового регулювання конкретних питань у певних державах, не мають досвіду взаємодії із зарубіжними правоохоронними органами. Все це знижує ефективність боротьби із загальнокримінальною транснаціональною злочинністю, у тому числі з фальшивомонетництвом. Для вирішення цієї проблеми національними правоохоронними органами необхідно використовувати наявний міжнародний досвід. Саме для обміну досвідом потрібно систематично виготовляти і поширювати експрес-інформацію, аналітичні огляди, науково-методичні матеріали про організацію злочинної

діяльності, форми і методи протидії транснаціональним проявам злочинності в різних державах [12, с. 56–57, 76].

Загрозу, яку несе в собі фальшивомонетництво, можна ліквідувати, якщо правоохоронні органи будуть так само, як і злочинці, виявляти винахідливість і спритність, організаційну гнучкість і співробітництво. Сучасний стан співробітництва правоохоронних органів держав-учасниць СНД у боротьбі з фальшивомонетництвом задовольняти не може. Щоб домогтися успіху, їм варто більш творчо підходити до використання існуючих двосторонніх і багатосторонніх правових механізмів, а для ефективної взаємодії діяльність на національному рівні повинна бути злагодженою. Для поліпшення ситуації рекомендується посилити контроль за чітким виконанням усіма державними органами і установами зобов'язань з існуючих міждержавних угод у сфері співробітництва держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинністю.

Реалізація зазначених рекомендацій не може цілком викоринити фальшивомонетництво, тому що вони спрямовані не на причини, що породжують цей злочин, а саме на це явище. Злочинність в сучасному світі, зокрема фальшивомонетництво, становить собою явище об'єктивної дійсності. І тільки зміни в політичній, соціальній та інших сферах діяльності держав можуть кардинально вплинути на причини фальшивомонетництва, а зазначені рекомендації тим самим допоможуть звести їх до мінімуму.

Список літератури: 1. Польской Г.Н. Тайны «монетного двора». М., 1996. 2. Панченко О. Найкращий захист для купюри – це оголена натура // www.rivnepost.lv.ua/showarticle.php?art=006205 3. Радионов К.С. Интерпол: миф и действительность. М., 1986. 4. Павленко О. Сучасні елементи захисту паперових грошей України від підробок // *Предпринимательство, хозяйство и право*. 2000. № 1. 5. Сыроед Т.Л. Банкноты. Описание внешнего вида и признаки подделки (гривны, рубли, доллары, ЕВРО). Практическое пособие. Х., 2003. 6. Олійник О. Фальшиві гроші // www.galaxy.com.ua/svit/milicia_ua/falsh.html. 7. Ронський І. Державна готівка «розбавлена» фальшивою національною валютою на 0,01 відсотка // *Юридичний вісник України*. 2000. №15 (251) 13 – 19 квітня. 8. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами / Пер. с нем. Н.В. Вардуля. М., 1990. 9. О нарушении уставов монетных. Историко-юридическое исследование В. Сокальского. К., 1873. 10. Ашавский Б.М. На пороге третьего тысячелетия терроризм превратился в один из опаснейших глобальных вызовов // *Международная жизнь*. 2000. № 3. 11. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями: Сборник документов / Сост. А.Г. Волеводз. М., 2001. 12. Горяинов К.К., Исиченко А.П., Кондратюк Л.В. Транснациональная преступность: проблемы и пути их решения: Монография. М., 1997.

Надійшла до редакції 21.11.06

Д. Є. Кутманов

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Україна переживає зараз період становлення власної державності. Відбуваються значні зміни економічних, політичних і соціальних орієнтирів суспільства, йде процес формування правових